

MOLIŠKOHRAVATSKI RJEČNICI – VRIJEDNI PLODOVI LJUDSKOSTI I ZNANOSTI

Walter Breu i Giovanni Piccoli u suradnji sa Snježanom Marčec:
Dizionario Croato Molisano di Acquaviva Collecroce. Realizzato con il contributo dell'Associazione Culturale Naš Grad.
Campobasso, 2000, xxiii + 447 str.

Agostina Piccoli i Antonio Sammartino: *Dizionario dell' idioma croato-molisano di Montemitro/Rječnik moliškohrvatskoga govora Mundimitra*. Fondazione "Agostina Piccoli"/Matica hrvatska.
Montemitro–Zagreb, 2000, xxxi + 325 str.

Najmanja hrvatska zajednica u Europi nalazi se u južnoj talijanskoj pokrajini Molise i posljednjih se godina uveliko istražuje. Bježeći pred Turcima, doseljavali su se onamo Hrvati u nekoliko valova u 15. i 16. st. iz zaleđa Makarskoga primorja. Naselili su se u moliškoj provinciji Campobasso te danas žive u trima naseljima: Kruču, Mundimitru i Stifiliču (Acquaviva Collecroce, Montemitro, San Felice del Molise). Govor je te hrvatske manjine štokavski ikavski s pokojim čakavskim obilježjem (više južnočakavskim zbog blizine čakavaca ikavaca u staroj domovini, ali i sjevernočakavskim zbog dodira s pretpostavljenom čakavskom zajednicom ranije pristiglom na to područje). Najviše je istraživani govori Kruča te ponajbolje opisan, a najslabije govori Filiča koji je danas i najugroženiji. U međusobnoj usporedbi, govori Mundimitra i Stifiliča čuvaju nešto više starijih obilježja od govora Kruča premda su sva tri vrlo izmijenjena zbog odvojenosti od slavenskih jezika i okruženosti talijanskim jezikom. Zajednica moliških Hrvata u Italiji broji oko 2300 ljudi, ali ih toliko ne govori moliškohrvatskim dijalektom. Posljedica je to vjekovne odvojenosti od matičnoga jezika, okruženosti jezičnim utjecajima abrucijsko-moliškoga talijanskoga dijalekta kao i, u posljednjih pedesetak godina osobito pod utjecajem sredstava javnoga priopćavanja i obrazovnoga sustava, talijanskoga književnoga jezika. Zaborav staroga govora, ponajviše njegova leksičkoga sloja ubrzava i promijenjen način života koji riječi donesene iz stare domovine odlaže

u pasivni leksik zbog nepostojanja potrebe za njihovom porabom (riječi vezane uz ratarstvo, tkalaštvo, stočarstvo i sl. djelatnosti).

Tomu su se odumiranju 2000. godine stala opirati dva moliškohrvatska rječnika. Jedan je kručki rječnik, kojega su autori Walter Breu i Giovanni Piccoli u suradnji sa Snježanom Marčec: *Dizionario Croato Molisano di Acquaviva Collecroce*, a drugi mundimitarski Agostine Piccoli i Antonija Sammartina: *Dizionario dell' idioma croato-molisano di Montemitro/Rječnik moliškohrvatskoga govora Mundimitra*. Njegovu je sastavljanju također pomogla Snježana Marčec, nažalost pre-rano preminula hrvatska dijalektologinja koja je velik dio svoga (znanstvenoga i osobnoga) života posvetila istraživanju moliškohrvatskih govora, te Mira Menac-Mihalić, profesorica na Odsjeku za hrvatsku dijalektologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Kručki rječnik nastao je na temelju diplomskoga rada Giovannija Piccolija (obranjen 1967.), u kojemu je rječnik od oko 2500 riječi. Ta je leksička građa proširena i u ovom rječniku sada obuhvaća oko 5000 natuknica. Valja spomenuti i manje samostalan, u Torontu tiskan, rječnik Božidara Vidova nastao na osnovi neobjavljenoga Piccolijeva diplomskoga rada. Drugi je autor, Walter Breu, dobar poznavatelj moliških govora, jedan od priređivača talijanskoga izdanja (Campobasso 1997.) Rešetarove monografije o moliškim Hrvatima iz 1911. godine.

Prvih je jedanaest stranica *Rječnika* Vodič za uporabu rječnika u kojem se daje tumačenje pravopisa i znakovlja fonetske transkripcije prema pravogovoru talijanskoga jezika (npr. z [z] *ital.* chiesa), makrostruktura i mikrostruktura rječnika, objašnjava sustav upućivanja jedne riječi na drugu te popis kratica i simbola, sve popraćeno preglednim grafičkim prikazima. Drugi dio (3.–268.) jest sam rječnik u kojem se uz natuknicu *na našu/na našo* (kako moliški Hrvati nazivaju svoj govor) donosi njezina fonetska transkripcija, gramatička odrednica, prijevod na standardni talijanski, standardni hrvatski i standardni njemački. Uz gdjejoju se natuknicu donosi simbol semantičkoga polja (npr. listić je simbol za riječ iz botanike, životinja za riječ iz zoologije), sintagma, frazem, povijesna, kulturološka, lingvistička ili etimološka uputnica, te uputnica na inačice, istoznačnice i sl. Iz rječnika se može iščitati i morfološko svojstvo moliškohrvatskih govora da su imenice ž. r. *i*-deklinacije prešle u *a*-deklinaciju ili u m. r., npr.

krv [krv] *m* ♦ *sangue m* ... ♣ **blumik krva** [ˈblumik ˈkrva] ‘rigurgito di sangue’.

Iza rječničkoga dijela slijede vrlo korisni abecedni indeksi: talijansko-kručki, hrvatsko-kručki i njemačko-kručki (269.–382.).

U gramatičkom dijelu (383.–420.) donosi se fonološki i prozodijski opis kručkoga govora, sažet prikaz sklonidbe imenica, zamjenica, pridjeva, ponešto o glagolskom vidu, sprezanje glagola, posebice nepravilnih te podjela glagola po morfološkim vrstama.

Posljednje poglavlje (421.–444.) čine ogledi govora iz Kruča i Mundimitra prevedeni na talijanski, odnosno na hrvatski i talijanski, uz koje je zapisan datum snimanja, ime i godina obavijesnika. Šteta što autori ipak nisu akcentuirali tekstove jer bi dijalektološki podatak utoliko bio vrijedniji. Na kraju se donosi korisna bibliografija.

Mundimitarski rječnik Agostine Piccoli i Antonija Sammartina objavljen je u nakladi Fondazione “Agostina Piccoli” iz Montemitra i Matice hrvatske iz Zagreba. Zamisao, poticaj i temelj mu dala je Agostina Piccoli svojim leksikografskim materijalom, a proširio ga je, dopunio i, poslije njezine smrti, objavio Antonio Sammartino, čijom je životnom družicom bila. Stručnom i tehničkom dovršenju *Rječnika* pripomogli su Snježana Hozjan, Mira Menac-Mihalić, Damir Horga, Petar Šimunović, Hrvoje Salopek, Damir Marčec, Dunja Brozović-Rončević i mnogi drugi.

U uvodnom dijelu knjige (vii–xxxi) na talijanskom i hrvatskom jeziku razlaže se poticaj, izrada i potreba za izradom *Rječnika*, napomene za njegovo čitanje, tumače se kratice i simboli te se grafički zorno prikazuje značenje svakoga dijela rječničkoga članka.

U glavnom, rječničkom dijelu (1.–184.) članci su strukturirani tako da se uz natuknicu donosi fonemska transkripcija, gramatička odrednica, morfološki dio, definicija na talijanskom pa na hrvatskom jeziku, primjeri te, gdje je potrebno, kulturološke obavijesti. Osim značenja traženih riječi, iz rječnika ćemo izaznati ponešto i o gramatici mundimitarskoga govora. Tako je u popisu fonema i zvučni fonem, pisan *dz* (*dzrdzalina* ♦ *brbljavica*) koji je lako upotpunio, u hrvatskom sustavu prazno mjesto bezvučne afrikate *c*, a došao je iz talijanskoga jezika kao i fonem *kj* (*kjota* ♦ *polako*). U fonetskoj se transkripciji riječi bilježe i sa po dva naglasaka, što je jedno od prozodijskih obilježja mundimitarskoga govora (ako se priklonimo slušnom dojmu i laboratorijskim mjerenjima, premda bi se strukturalno ta pojava dala intepretirati kao četveronaglasni sustav sa zanaglasnom dužinom), npr. [*pulčtâr*], [*šûškat*]. Antonio Sammartino zahvaljuje stanovnicima Mundimitra koji su mu dali makar i jedan rječnički podatak, spominjući posebice

one koji su ih izvukli iz sjećanja. Čini se da su autori htjeli pohraniti ponajviše takvo rječničko blago, ono na izdisaju. Time su zauvijek sačuvali istinu o svom postojanju u mundimitarskom govoru. Slično bi se trebalo napraviti i s tradicionalnim graditeljstvom, odijevanjem, prehranom kako u zemljama u kojima su Hrvati tako i u Hrvatskoj, jer teško će biti buduće naraštaje uvjeriti u nešto što ne vide ili što nemaju opisano i zapisano.

Nakon rječničkoga dijela slijede talijanski/moliškohrvatski i hrvatski/moliškohrvatski abecedni popisi riječi (185.–308.), koji olakšavaju pronalaženje istovrjednica iz tih dvaju standardnih jezika u moliškohrvatskome govoru.

Vrlo su dragocjena završna dva dijela knjige naslovljena Popisi i Tablice. U prvom se daju popisi mundimitarske toponimije i antropnimije (osobna imena, obiteljski nadimci), a u drugom tablični prikazi brojeva, dana u tjednu, agrarnih mjernih jedinica za ploštinu, obujam, težinu, stare mjere za težinu, mjere za tkaninu, ruža vjetrova i osobito zanimljiv tablični prikaz tazbinskih odnosa, koji shematski pomaže snalaženju u moliškohrvatskim obiteljskim odnosima govornicima jezika koji nemaju ili su izgubili tako razvijeno nazivlje. Da bi snalaženje bilo lakše, ponuđene su rečenice koje oslikavaju te odnose bračnoga para iz Mundimitra, npr.

Silvano è *šurjak* (†*svak*) di Corrando e Nicolina († je simbol za arhaizam). Ovaj je posljednji dio svojevrsna riznica za daljnja lingvistička i etnološka istraživanja.

Izdavanje svakoga rječnika prinos je kulturnomu bogatstvu naroda kojemu pripada. Dva moliškohrvatska rječnika obogaćuju istodobno dva naroda i utoliko je njihova pojava značajnija. Plod su stručne suradnje velikoga broja ljudi, ali i osobnih, što je važnije, pregnuća mladih zanesenjaka, ponajprije Giovannija Piccolija, Waltera Breua, Antonija Sammartina, Agostine Piccoli i Snježane Marčec.

Ivana Kurtović